

РОДОВІД СІМ'Ї ГЕТЬМАНА ДАНИЛА АПОСТОЛА

У статті висвітлено походження та родинні зв'язки українського гетьмана Данила Павловича Апостола. Розкрито деякі аспекти з життя його нащадків і родинні зв'язки Апостолів з іншими родами Гетьманщини того часу. Описано маловідомі факти з життя окремих членів сім'ї Д.П.Апостола.

Ключові слова: Гетьманщина, родина, нащадки, предки, сімейні зв'язки, імператор, гетьман.

Одним із важливих напрямів української історичної науки вважається історична біографістика. В Україні назріла потреба дослідження й вивчення біографії багатьох відомих і забутих постатей української історії періоду Гетьманщини. Процес відновлення державності в Україні повертає з небуття імена, які були “забуті” дослідниками. До таких постатей належить і український гетьман початку XVIII ст. Данило Павлович Апостол (1658–1734 рр.).

“Його шестирічне гетьманство було коротким ясним променем на темному тлі українського життя після занепаду Мазепи. Йому вдалося зміцнити гетьманську владу й авторитет гетьмана всупереч російській і місцевій українській владі. Хоча не всі його заходи щодо піднесення економічного добробуту краю й полегшення становища населення були доведені до кінця, проте Гетьманщина вільніше зітхнула й відпочила після страшного терору, під яким вона жила майже двадцять років” – так коротко, але влучно сказав про роль гетьмана Данила Апостола в історії України Дмитро Дорошенко [3, с.476].

І справді, Данило Апостол залишився в історії України як визначний державний і військовий діяч, справедливий старшина, щедрий меценат і реформатор. Недарма сучасники, віддаючи належне заслугам гетьмана Апостола перед Батьківщиною, називали його “останнім справжнім козаком козацької України”.

Постать Данила Апостола в сучасній українській історіографії є малодослідженою. Актуальність публікації полягає в тому, що особа гетьмана і його діяльність є практично невивченими. Глибоко недосліджено родинне коріння Апостолів, практично не зібрано відомості про його предків і дискусійним є питання про долю нащадків гетьмана.

Метою статті є аналіз і дослідження походження та родинні зв'язки гетьмана Д.Апостола, а також висвітлення маловідомих фактів з життя гетьманської родини.

Основою для нашої статті послужили дослідження істориків ранішого часу. Уперше зазначена проблема почала вивчатись у середині XIX ст. українськими дослідниками В.Модзалевським [18] і А.Ксеондзенком [14], які намагалися дослідити коріння та родовід гетьмана Д.Апостола. В українській радянській історіографії особі Д.Апостола присвячувалися невеликі нариси, а зазвичай і недосліджували життя та діяльність цього гетьмана, оскільки вважалося, що він був ставлеником буржуазного режиму царів. Однак дослідниця О.Апанович, вивчаючи життя української інтелігенції XVIII ст., описувала також і родовід гетьмана [1]. Зважаючи на це, постать гетьмана протягом багатьох десятиліть була забута.

Проблемі походження родини Апостолів присвятив значні дослідження український діаспорний історик Б.Крупницький, який займався вивченням життя та діяльності Д.Апостола [11–12]. Окрім нього, вивченням генеалогічного дерева та життя гетьмана займалися й інші діаспорні дослідники. Зокрема, В.Сенютович-Бережний [19–20] займався дослідженням родинного коріння Апостолів, їх походженням.

Серед сучасних українських дослідників варто згадати Н.Герасименко [2], С.Євтушенко [4–7], який, вивчаючи розпис родинної церкви Апостолів у Сорочинцях, разом з тим досліджує й родовід гетьмана. Крім публікацій цих учених, окрема інформація міститься і в статтях В.Кривошеї [8–10], Т.Лебединської [16] та інших.

Після смерті Петра I в 1725 р. уряд Катерини I пішов на незначні поступки Україні. Але раптова смерть цариці в 1727 р. змінила ситуацію. Петро II, який вступив на імператорський трон, був онуком Петра I і сином страченого сина Петра I царевича Олексія. За малоліттям Петра II (йому було 12 років) керування державою спочатку перейшло до рук О.Меншикова, а потім, після його усунення – Верховної Таємної Ради, що складалася з вибраних російських вельмож. Уряд Петра II, знаючи про невдоволення в Україні порядками, установленими ще Петром I, і особливо непривабливою роллю його дітища – “Малоросійської Колегії”, а також не бажаючи загострювати внутрішнє становище в Україні в момент можливої війни з Туреччиною, вирішив ліквідувати “Малоросійську Колегію” і дозволив обрати гетьмана на Лівобережній Україні. Із цією метою до Глухова в червні 1727 р. відправили таємного радника Росії Наумова з дорученням провести вибори гетьмана та полкових старшин в Україні. На проведеної конференції козацьких старшин і представників духовенства назвали кандидатуру гетьмана – миргородського полковника Данила Павловича Апостола. Його й обрали на Великій Раді 1 жовтня 1727 р. гетьманом України [3, с.477].

Родина, яку представляв Данило Апостол, мала цілком аристократичне походження на історичній батьківщині, – а нею була для Апостолів колись автономна частина теперішньої Румунії, – вони належали до впливового молдавського боярства. Саме до цього роду належав майбутній гетьман [7, с.322].

Данило Павлович Апостол народився 4 грудня 1658 р. у с. Хомутець Андріївської сотні Миргородського полку. Батько майбутнього гетьмана Павло Єфремович Апостол був вихідцем із Молдавії. Дід – Єфрем Апостол був одружений на доньці молдавського боярина з роду Катарджи [10, с.300].

Український дослідник С.Євтушенко у своїх дослідженнях звертає увагу на те, що на стінах родинної гробниці гетьмана зображені молдавські бояри, які виконували роль перших радників при дворі молдавського господаря [4, с.82]. Звідси випливає судження, що рід Апостолів–Катарджи займав доволі впливове становище в політичному житті середньовічної Молдавії.

Батько Данила – Павло Єфремович Апостол – волоський найманець, який вступив на військову службу до польського короля Владислава IV, а згодом служив ротмістром в Яреми Вишневецького, сотником у полку Г.Лісницького, хомутецьким сотником. У 1649 р. прізвище Павла Апостола засвідчено в козацькому реєстрі війська Б.Хмельницького в списку Андріївської сотні Миргородського полку. У 1659 р. П.Апостол виконував обов'язки наказного гетьмана. У 1660 р. він очолював Гадяцький і Миргородський полки [8, с.304].

Розглядаючи цей аспект біографії Д.Апостола, варто також звернути увагу на деякі епізоди. За відомостями дослідника С.Євтушенка, рід Апостолів дійсно мав зв'язок з молдавським боярським родом Катарджи [7, с.323]. Вивчаючи фрески й покров церкви родини Апостолів, дослідник дійшов висновку, що факт походження Апостолів з давнього молдавського боярського роду може бути підтверджений [4, с.15]. На одній із фресок зображений молдавський боярин з бородою і срібним ціпком. Такого роду бояри належали до “ради шести”, тобто найбільш довірених осіб молдавського господаря [5, с.82].

Б.Крупницький писав: “У загальному відомо, що рід Апостолів походив з Молдавії” [11, с.25]. Але ні В.Модзалевський [18], ні А.Лазаревський нічого певного про це сказати не можуть. Останній обережно доводить, що “Апостоли вийшли, за переказом, з Молдови (з Валах) і поселились в Миргородським полку” [15, с.315]. В “Истории

Малороссии” (т. II) М.Маркевича цей рід названо Апостоли-Катарджи [15, с.92]. Дійсно, таку назву ми зустрічаємо в біографії Данила Апостола, надрукованій у відомім лейпцизькiм журналі “Europaische Fama” за 1728 р., де сказано, що гетьман Данило Апостол походить із старого й знатного роду Catareu в Молдавії, який з давніх-давен займав у цій провінції найважливіші урядові посади [13, с.212].

З приходом до влади П.Дорошенка П.Апостол на деякий час став генеральним осавулом, однак з невідомих причин згодом повернувся на Миргородщину. У той самий час П.Апостол прагнув до поліпшення свого матеріального добробуту. Найбільше цінилася земля, і він скуповував її в козаків і селян Миргородського полку. Ці дії П.Апостола зафіксовані під 1664 і 1669 рр. [10, с.301].

Окрім Данила Апостола, у сім’ї був ще брат Василь, який помер у 1702 р., не залишивши по собі нащадків. У 1668 р. помер батько – Павло Апостол, а Данило в 1682 р. у віці 28 років був обраний полковником [16, с.32].

Одружений був Д.Апостол з Уляною Іскрицькою, яка походила з давнього роду Іскрицьких. У цьому шлюбі було дев’ять дітей: три сини й шість дочок.

Найстаршою була дочка Ганна Данилівна Апостол. Дата народження невідома. Вона була дружиною Лукіяна Яковича Жураковського – ніжинського полковника. У них була дочка Анастасія Жураковська. Її чоловіком став Іван Новицький, у них був син Іван. На Іванові родовід Апостолів з боку першої дочки Ганни обривається, оскільки в Івана не було нащадків. Померла Ганна Апостол у 1729 р. [13, с.215].

Тетяна Данилівна Апостол була другою дочкою в родині гетьмана. Тетяна Апостол була заміжня за Іваном Ломиковським, який займав посаду бунчукового товариша й помер у 1730 р. У цьому шлюбі дітей не було, тому й друга дочка не змогла продовжити рід Апостолів. На жаль, відсутні дати народження і смерті Тетяни Апостол [18, с.141].

Третьою в родині була дочка Ганна Данилівна Апостол (друга). У літературі відсутні відомості про час народження та смерті Ганни. Була одружена з Петром Івановичем Кулябкою. Петро Кулябка обіймав посаду шишацького сотника, а в 1731 р. став полковником. Ганна Апостол у шлюбі мала двоє дітей – дочку та сина. Ім’я дочки Ганни в джерелах відсутнє, але добре відомо, що вона була дружиною Федора Шірая. У цьому шлюбі були діти, але на них рід Апостолів теж обірвався. Про сім’ю сина Ганни Данилівни, на жаль, нічого не відомо [16, с.33].

Ще однією дитиною в сім’ї Данила й Уляни Апостолів була дочка Параска Данилівна Апостол. Рік народження невідомий, а померла в 1731 р. Параска Данилівна була одружена двічі. Першим її чоловіком був Михайло Васильович Дунін-Борковський. У цьому союзі дітей не було. Удруге Параска вийшла заміж у 1725 р. за Михайла Васильовича Скоропадського (1697–1758 рр.). Син Іван Михайлович Скоропадський (1727–1782 рр.) у 1759 р. одружився на Улянi Василівні Кочубей. З 1752 р. він займав посаду козацького бончужного, а в період 1762–1781 рр. – генерального осавула, у відставку вийшов у чині бригадира. Мав трьох дітей. Рід Апостолів по дочці Парасці мав подальше продовження [11, с.5].

Марфа Данилівна Апостол – п’ята дочка гетьмана Данила Апостола. У 1708 р. вийшла заміж за Василя Васильовича Кочубея. У цьому шлюбі було четверо дітей: П.В.Кочубей (? – 1786), У.В.Кочубей (? – 1743), В.В.Кочубей (1728–1791), С.В.Кочубей (1729 – ?). Згідно з дослідженнями В.Кривошеї, дружина Василя Кочубея називалася не Марфа, а Анастасія. Тобто п’ята дочка Д.Апостола – Анастасія Данилівна Апостол [10, с.302].

Остання дочка з роду Апостолів – Марія Данилівна Апостол у 1700 р. вийшла заміж за Андрія Дмитровича Горленка. Від цього шлюбу було п’ятеро дітей. На жаль, у літературі дуже мало відомостей про останню дочку гетьмана. Достеменно не відомо про її дітей, а також про подальших нащадків з боку Марії Апостол [16, с.33].

Таким чином, можна говорити про те, що з усіх дочок гетьмана лише дві дали подальше продовження роду Апостолів – це Анастасія і Параска. Однак ці нащадки не були прямими спадкоємцями Апостолів, оскільки належали до інших родів.

Однак, окрім дочок, у гетьмана Д.Апостола було ще двоє синів: Павло й Петро. Дослідниця Т.Лебединська у своїй публікації стверджує, що в гетьмана було шість дочок і три сини, а не два. Дослідниця називає ще сина Івана, який був одружений на Олені Михайлівні Корсак. Івана Даниловича Апостола не згадує більше жодне джерело [16, с.33].

За твердженнями Т.Лебединської, у сім'ї Апостолів було не восьмеро дітей, а дев'ятеро. Однак така інформація не міститься в інших дослідженнях. Тому відомості про кількість дітей у родині гетьмана залишається суперечливою.

Один із синів гетьмана – Павло Данилович Апостол у 1733 р. одружився з Феодорою Миколаївною Енгельгарт. Після обрання батька гетьманом через три дні, у 1727 р., став миргородським полковником. У 1736 р. Павло Апостол помер від ран, отриманих під час військового походу. У цьому шлюбі дітей не було. Тобто прямих нащадків роду Апостолів по даній лінії не залишилось [8, с.305].

Другим продовжувачем роду Апостолів був Петро Данилович Апостол. У період правління Петра I Петра Апостола забрали в Санкт-Петербург як заручника замість батька, де він виховувався під особистим наглядом О.Меншикова. У 1728 р. особистим указом Петра II П.Апостол був призначений лубенським полковником. Однак лише в 1730 р. після смерті Петра II Петро Апостол зміг повернутися на батьківщину. Він був освіченою людиною, любив багато читати. Був одружений на жінці з роду Храповицьких, ім'я якої нам не відоме. У цьому шлюбі було троє дітей: Софія Петрівна Апостол (Долгорукова), Олена Петрівна Апостол (Муравйова), Данило Петрович Апостол. По цій лінії нащадки були лише у двох дочок. Рід Апостолів продовжився по жіночій лінії Олени Петрівни Муравйової. У 1801 р. з дозволу російського імператора родина Муравйових могла носити подвійне прізвище – Муравйови-Апостоли. Із цієї сім'ї вийшли декабристи Сергій, Іполит і Матвій Муравйови-Апостоли [2, с.351].

Після смерті Д.Апостола царський уряд призначив його дружині Уляні Василівні Іскрицькій щорічну пенсію в розмірі 3 тис. карбованців і жалуваною грамотою затвердив за нею і дітьми право на ті маєтки, якими володів гетьман [3, с.495].

Таким чином, рід Апостолів має давнє історичне коріння. Предки гетьмана походили з Молдови. Батько гетьмана, сам Данило Павлович і його діти проживали на території Гетьманщини й представляли собою один з найвідоміших козацьких родів. Нащадки Д.Апостола були відомі в тодішній Російській імперії та за кордоном. Непрямі нащадки гетьмана Д.П.Апостола проживають і сьогодні у Франції та США. Родинні зв'язки Апостолів пустили коріння по всій лівобережній частині Гетьманщини, переплітаючись з іншими відомими й впливовими родами того часу.

1. Апанович О. Урядові службовці Гетьманщини – українська інтелігенція XVIII ст. / О. Апанович // Український історичний журнал. – 1997. – № 2. – С. 92–97.
2. Герасименко Н. Правителі України : портрети, життєписи, матеріали / Н. Герасименко. – К., 1993. – 396 с.
3. Дорошенко Д. Правобережна Україна у XVIII ст. / Д. Дорошенко // Нарис історії України / Д. Дорошенко. – Л., 1991. – С. 476–496.
4. Евтушенко С. Дневник Петра Апостола как генеалогический комментарий к загадке портянковского “Покрова” / С. Евтушенко // Теорія і практика матеріально-художньої культури. – Х., 2005. – С. 14–16.
5. Евтушенко С. Иконографическая ремарка к “Покрову” Апостолов / С. Евтушенко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2006. – № 6. – С. 81–86.
6. Евтушенко С. “Покров” от Апостолов? / С. Евтушенко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2005. – № 10. – С. 8–13.
7. Євтушенко С. До біографії Данила Павловича Апостола / С. Євтушенко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія “Історія”. – 2007. – № 762. – С. 322–335.

8. Кривошея В. Генеалогія українського козацтва. Нариси історії козацьких полків / В. Кривошея. – К., 2004. – 391 с.
9. Кривошея В. Етнічний склад української козацької старшини (1648–1782) / В. Кривошея // Наукові записки : зб. серії “Політологія і етнологія”. – К., 1997. – Вип. 2. – С. 37–45.
10. Кривошея В. Козацька еліта Гетьманщини / В. Кривошея. – К., 2008. – 452 с.
11. Крупницький Б. Гетьман Данило Апостол і його доба 1727–1734 рр. / Б. Крупницький. – Аусбург, 1948. – 192 с.
12. Крупницький Б. Миргородський полковник Павло Апостол (1618–1678) / Б. Крупницький // Праці українського історико-філологічного товариства у Празі. – Прага, 1944. – Т. 5. – С. 42–46.
13. Крупницький Б. Біографія гетьмана Данила Апостола в німецькій журналі 1728 р. / Б. Крупницький // Наукові записки Українського Вільного університету. – Прага, 1942. – Т. 3. – С. 211–224.
14. Ксендзенко А. Гетьманська усыпальница Данила Апостола / А. Ксендзенко // Киевская старина. – 1887. – № 2. – С. 353–359.
15. Лазаревский А. Очерки малороссийских фамилий / А. Лазаревский // Русский архив. – 1875. – Т. 1, № 1. – С. 91–95.
16. Лебединська Т. Родовід та родинні зв'язки Апостолів (про Данила Апостола, гетьмана Війська Запорізького, його родину) / Т. Лебединська // Українська культура. – 2000. – № 2. – С. 32–33.
17. Маркевич М. История Малороссии : в 5 т. / М. Маркевич. – М., 1842. – Т. 2. – 642 с.
18. Модзалевский В. К родословной гетьмана Данила Апостола / В. Модзалевский // Киевская старина. – 1904. – № 12. – С. 140–142.
19. Сенютович-Бережний В. Герб гетьмана Данила Апостола / В. Сенютович-Бережний // Віра і культура. – 1954. – № 3. – С. 42–47.
20. Сенютович-Бережний В. Рід гетьмана Данила Апостола / В. Сенютович-Бережний // Батьківщина. – 1956. – № 11. – С. 25–31.

In the article an origin and domestic copulas of the Ukrainian hetman Danylo Pavlo is shown Apostle. Life of his descendants and domestic copulas of Apostles is reflected with other births of Hetmanshuna that time. Unknown facts are described from life of separate family of D.P. members. Apostle.

Key words: *Hetmanshuna, family, descendants, ancestors, domestic copulas, emperor, hetman.*

УДК (477. 86) : 378.6

ББК 63.3 (4 Укр) 52

Віталій Лотоцький

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД У СТАНІСЛАВІВСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ Й УЧИТЕЛЬСЬКІЙ СЕМІНАРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ ст.

У статті висвітлюється проблема утворення, структури та практичної діяльності українських громад – товариств, які діяли в місцевій гімназії й учительській семінарії. Розкривається роль громад Станіслава в розвитку українського національного руху.

Ключові слова: *громада, Галичина, гімназія, Станіславів, семінарія, гурток.*

Утворення громад у Галичині стало важливою складовою в розвитку українського національного руху, що активізувався на початку 1860-х рр. під впливом національного відродження Наддніпрянщини та конституційних реформ у Габсбурзькій монархії. Відомі українські історики Ф.Стеблій, О.Середа, М.Мудрий, В.Пашук у ряді своїх досліджень розглянули ідеологічні засади й організаційний розвиток цього руху. Перші українофільські громади народовців відіграли вирішальну роль у перенесенні елементів української ідентичності, сформованих на підросійській Україні, на галицький ґрунт, у наближенні галицьких мовних норм до загальноукраїнських, поширенні новітньої української літератури й історичної свідомості на теренах Галичини. Молоде покоління намагалося гармонійно поєднати українську національну ідею із слов'янською, протистояти російському панславізму та сформулювало власну федеративну програму [14, с.379]. Однак про громади в гімназії й учительській семінарії м. Станіславів, що були складовою українського національного руху другої половини ХІХ ст.,